

УДК 316.14

М.В. КУХТІНА

СПЕЦИФІКА СОЦІАЛЬНО-ПРОФЕСІЙНОЇ АДАПТАЦІЇ МОЛОДИХ НАУКОВЦІВ У СУЧАСНОМУ СОЦІУМІ

У статті розкрито характерні особливості соціально-професійної адаптації молодих науковців у сучасному суспільстві. Проаналізовано умови та фактори, що впливають на успішність досліджуваного явища. Виділено шляхи вдосконалення процесу соціально-професійної адаптації молодих науковців у сучасному соціумі.

Ключові слова: адаптація, соціально-професійна адаптація, молоді науковці.

Сучасні соціально-економічні реалії українського соціуму детермінують підвищення професійних вимог до спеціалістів усіх сфер, у тому числі наукової. Зокрема, це стосується молодих трудових кадрів, які лише починають шлях свого професійного становлення. Особливу увагу привертає діяльність молодих українських науковців, які повинні постійно вдосконалювати свої професійні якості у зв'язку зі швидкоплинністю всіх соціально-економічних процесів у країні. Невід'ємним компонентом їх професійного зростання є соціально-професійна адаптація, яка являє собою складний багатогранний процес.

Сучасне суспільство з притаманними йому соціально-економічними змінами вимагає від молодих фахівців, зокрема науковців, пошуку ефективних адаптивних технологій, які б дали їм змогу максимально реалізувати свій інтелектуальний потенціал у процесі здійснення професійної діяльності. Нестабільна ситуація на ринку праці, пошук найбільш актуальних і затребуваних напрямів наукових досліджень, слабка мотивація, а також недосконала система соціально-економічного стимулювання професійної діяльності молодих науковців знижують ефективність їх науково-пошукової роботи й дезорієнтують їх у процесі професійного самовизначення. Тому молоді науковці, адаптуючись до сучасних суспільних умов, вимушені відшукати максимально ефективні механізми здійснення їх професійної діяльності. Отже, у сучасному суспільстві актуалізується проблема пошуку ефективних шляхів удосконалення соціально-професійної адаптації молодих науковців.

Метою статті є дослідження специфіки соціально-професійної адаптації молодих науковців у сучасному суспільстві. Завдання дослідження: 1) визначити сутність соціально-професійної адаптації в соціологічному контексті; 2) виявити та проаналізувати характерні

особливості процесу соціально-професійної адаптації молодих науковців у сучасному суспільстві та визначити можливі шляхи його вдосконалення.

Явище адаптації набуло відображення в працях багатьох учених. Зокрема, психологічна адаптація описана В. Кондрашовою, А. Леонтєвим, Б. Ломовим; соціальна адаптація – А. Лобановою, Д. Ольшанським, К. Полянським та ін.; професійна – О. Гурою, Т. Катковою, Є. Павлютенковим та ін.

Спираючись на досліджені джерела, зазначимо, що соціальна адаптація в найбільш загальному розумінні являє собою процес пристосування індивіда до умов соціального середовища, формування адекватної системи відносин із соціальними об'єктами, рольової пластичності поведінки, інтеграції особистості в соціальні групи, діяльність щодо освоєння стабільних соціальних умов, прийняття норм і цінностей нового соціального середовища, форм соціальної взаємодії [1, с. 23]. У свою чергу, соціально-професійна адаптація як явище являє собою найважливіший етап процесу професійного самовизначення людини, на якому виявляються недоліки попередньої професійної підготовки, здійснюється процес формування нових установок, потреб, інтересів у сфері праці [5, с. 117]. Зокрема, у процесі соціально-професійної адаптації молодий науковець повинен визначитись із напрямком власних наукових пошуків, зорієнтуватись у межах наукової спільноти, визначити мотиви своєї професійної діяльності.

Як показують результати досліджень Є. Головахи [2, с. 24–26], входження молодого спеціаліста в предметно-соціальну діяльність наукового колективу нерідко затягується, іноді він становить 5–7 років. Тривала адаптація має негативні наслідки: вона скорочує період активної діяльності вченого, оскільки припадає на час максимальної творчої продуктивності особистості. Не менш важливими виявляються її наслідки, пов'язані з віковою динамікою здібностей до наукової творчості. Більшість дослідників вважають найбільш сприятливим для початку самостійної діяльності в галузі науки вік 25–30 років. У ряді досліджень показано, що гіпотези, які молодий учений висуває на ранніх етапах своєї професійної діяльності, нерідко розробляє й перевіряє протягом усього наукового життя. Звідси випливає, що запізнілий початок не тільки скорочує період творчої активності науковця, а й певним чином “деформує” його.

Порівняно з іншими видами соціальної адаптації, адаптація в дослідницькому колективі відрізняється низкою суттєвих особливостей, зумовлених специфікою наукової діяльності. До результату наукової праці висуваються особливі вимоги, зокрема, *новизна й оригінальність*. Тому успішна адаптація молодого вченого визначається як ефективна умова збереження й розвитку творчого потенціалу дослідника-початківця.

На основі аналізу ряду джерел, зокрема праць Н. Пилипенко [5, с. 36], можемо виділити **фактори** соціально-професійної адаптації молодого науковця. Як один з найважливіших з них виділяють особливості наукової *мотивації* молодого вченого. Відображаючи ставлення вченого

до предмета діяльності, наукова мотивація виступає як інтегральне утворення, що характеризує специфіку наукової творчості. Другий фактор – зміст його дослідницької діяльності, який впливає на темпи, типи та напрямки адаптивних процесів. І, нарешті, третій адаптивний фактор – індивідуально-психологічні характеристики молодого фахівця, які детермінують модель його поведінки в науковій спільноті та в процесі здійснення професійної діяльності.

На основі виділення факторів соціально-професійної адаптації молодих науковців зазначимо два основні напрями цього процесу: **професійний й соціально-психологічний**. Безпосередньо професійна адаптація містить у собі такі компоненти: оволодіння необхідними знаннями, уміннями, навичками, умінням швидко орієнтуватися в різних наукових теоріях та концепціях, контролювати й програмувати свої дії. Вивчивши різні визначення професійної адаптації, ми виділили основні *характеристики* цього поняття [5, с. 67]: 1) систематичність; 2) складність; 3) тривалість; 4) цілеспрямованість; 5) динамічність; 6) оволодіння специфікою фахової діяльності; 7) формування професійних знань, умінь, професійних якостей особистості, необхідних для її подальшого професійного розвитку; 8) ефективна професійна діяльність.

Соціально-психологічний напрям адаптації молодого науковця полягає в пристосуванні молодого працівника до правил поведінки, що діють у конкретній соціально-професійній групі та науковій сфері в цілому.

Зазначимо, що адаптація молодих науковців є складним багатоаспектним і багатофакторним процесом, що проходить трьома етапами: *початковий* (орієнтаційний), *моделювання й повної адаптованості* (творчий) [1, с. 18]. При цьому адаптація відбувається на двох рівнях: *зовнішньому й внутрішньому*. Зовнішньо спеціаліст адаптується до соціального середовища, сприймає норми життя та цінності, але одночасно перетворює навколишню дійсність, вносячи корективи у відносини із суспільством. На внутрішньому рівні в особистості науковця відбувається процес пристосування до власного “Я”, результатом чого є процес зміни поведінки, поглядів, переконань, переоцінка цінностей, коригування професійної самооцінки й прагнення до саморозвитку. Результатом професійної адаптації науковця є професійна адаптованість, що виявляється у включенні спеціаліста в соціальне середовище в процесі її діяльності, інтеграції зі спільнотою та самовизначення в ній. Адаптована особистість готова до професійної діяльності, не відчуває психологічного дискомфорту, має позитивне ставлення до обраної професії й самої себе. Під час професійної адаптації відбувається поєднання на практиці вимог до індивідуально-типологічних особливостей людини та її можливостей. Від успішної діяльності в період адаптації залежить зміцнення професійної мотивації, подальший професійний та особистісний розвиток науковця. Специфіка процесу

адаптації молодих наукових кадрів виявляється в результатах їх професійної діяльності, тобто в науково-дослідницькій роботі.

Невід'ємними атрибутами адаптації молодого спеціаліста виступають засоби управління цим процесом. Найбільш раціональними шляхами управління адаптацією можна вважати такі [3, с. 132]: 1) оптимізація діяльності наукової спільноти; 2) раціоналізація форм допомоги вищого навчального закладу молодим фахівцям у їх професійній адаптації; 3) професійне самовдосконалення молодого фахівця як необхідна умова його успішної адаптації; 4) необхідність підвищення ролі органів управління професійною адаптацією молодого спеціаліста.

Підсумовуючи, зазначимо, що, на нашу думку, найбільш оптимальними шляхами вдосконалення процесу соціально-професійної адаптації молодих науковців є такі: 1) посилення професійної мотивації молодого науковця; 2) пошук цікавого та актуального напрямку наукового пошуку; 3) постійне професійне самовдосконалення; 4) моделювання індивідуальної поведінки відповідно до норм і цінностей наукової спільноти; 5) самовиховання з метою вдосконалення власних індивідуально-психологічних якостей, які впливають на якість професійної діяльності.

Отже, соціально-професійна адаптація – це багатофакторний складний процес формування нових установок, потреб, інтересів у сфері праці, моделювання поведінки молодого спеціаліста відповідно до норм і цінностей певної професійної спільноти, який відбувається поступово та поетапно під впливом ряду факторів. Так, основними чинниками, які впливають на досліджуваний процес, є наукова мотивація, зміст наукової діяльності та комплекс індивідуально-психологічних рис особистості молодого науковця. Оскільки формування особистості молодого вченого відбувається в сучасних змінних суспільних умовах, то процес адаптації значно ускладнюється, набуває іноді стихійного характеру. Тож молоді українські науковці добровільно або вимушено шукають нові потенційно найдосконаліші сфери своєї професійної самореалізації шляхом варіювання видів професійної діяльності, оволодіння суміжними напрямками наукових досліджень, швидкого реагування на зміну тенденцій розвитку науки. Виникає потреба в пошуку ефективних шляхів удосконалення процесу соціально-професійної адаптації молодих наукових кадрів. На нашу думку, такими є посилення професійної мотивації молодого науковця; вибір цікавого та актуального напрямку наукового пошуку; постійне професійне самовдосконалення; моделювання індивідуальної поведінки відповідно до норм та цінностей наукової спільноти; самовиховання з метою вдосконалення власних індивідуально-психологічних якостей, які впливають на якість професійної діяльності.

Список використаної літератури

1. Время пути: исследования и размышления / [Ахмеров Р.А., Головаха Е.И., Достовалов С.Г., Злобина Е.Г., Иванченко Г.В., Клементьева М.В.] ; НАН Украины; Институт социологии. – К., 2008. – 288 с.

2. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и ценностные ориентации личности / Е.И. Головаха // Психология личности в трудах отечественных психологов. – СПб., 2000. – С. 23–56.

3. Головаха Е.И. Жизненная перспектива и профессиональное самоопределение молодежи / Е.И. Головаха. – Киев : Наукова думка, 1998. – 144 с.

4. Зеер Е.Ф. Психология профессионального образования / Е.Ф. Зеер. – М. : Флинта, 2003. – 125 с.

5. Пилипенко Н.М. Вплив кризи професійного становлення на саморозвиток особистості / М.Н. Пилипенко // Педагогіка і психологія. – К., 2005. – № 2. – С. 117–118.

6. Профессиональное самоопределение и профессиональная карьера молодежи / под ред. С.Н. Чистяковой, А.Я. Журкиной. – М. : Ин-т профессионального самоопределения молодежи РАО, 1993. – 212 с.

7. Терещенко В.К. Соціологія праці : навч. посіб. / В.К. Терещенко, В.А. Ткачук, В.І. Лисенко. – К. : Четверта хвиля, 2007. – 168 с.

Кухтина М.В. Специфика социально-профессиональной адаптации молодых ученых в современном социуме

В статье раскрываются характерные особенности социально-профессиональной адаптации молодых ученых в современном обществе. Анализируются условия и факторы, влияющие на успешность исследуемого явления. Выделяются пути усовершенствования процесса социально-профессиональной адаптации молодых ученых в современном обществе.

Ключевые слова: адаптация, социально-профессиональная адаптация, молодые ученые.

Kukhtina M. Specificity of the social and professional adaptation of young scientists in the modern society

The article describes the characteristics of social and professional adaptation of young scientists in modern society. The author analyzes the conditions and factors that influence the success of the phenomenon. The article highlighted ways to improve the socio-professional adaptation of young scientists in the modern Ukrainian society.

Key words: adaptation, social and professional adaptation of young scientists.